

MENÂKIB-I HÂCE-İ CİHAN

Abdülbâki Gölpınar

Balıkesir M. Mektebi ve Lisesi Edebiyat Muallimi

Nûr ül - hüddâ li - men ihtedâ نورالهدى لمن اهتدى ya esas olan bu kitaptan evvelâ *Adsız mecmua* da *Melâmîlik - Hamzavîlik ve Bâtınîlikte mütekabil temayüller* adlı makalemizde bahsetmiştik (Nu . 13, Sa . 18). Kâtip Çelebi, bu kitabı görmemiş. Müellif, deriyan sabb tâlif kitab ve tsnîf in xatâb v âurdn eđr v tqsîr xwîş pîş ahl d r bîan dâñş d r tndîş başlığı altında

Ederdim bir gece fikr-i ser-encâm
Ururdum sineye seng-i melâmet
O sâat gûş - ı câna nâgehâni
Dedi Ey Vâhidî - i nefis - i bed-hâl

Ki niçe gaflet ile geçti eyyâm
Edüp nefis-i siyeh-ruyu nedâmet
Erişti bir nidây - ı âsmâni
Seni etti tarik - ı Haktan idlâl

beyitleriyle adının *Vâhidî* olduğunu, nam كافة انام و پناه كافة انام faslında *Hicretin dokuz yüz dokuz senesi Safer ayının evâilinde bu kitâb-ı pür suâl-ü cevab tamam oldu* sözleriyle de kitabın yazılış tarihini bildiriyor.

Bizdeki nüshada تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب تحريراً في سلخ شوال المكرم من شهور سنة ثلث عشر و الف من الهجرة النبوية عليه افضل الصلوات والتحية ketebesini var. Yazan belli değilse de 1013 hicride yazıldığı muhakkak bulunduğundan telif tarihinden 84 sene sonra kopya edilmiştir. 14.7 uzunluğu, 0.10 enliliği vardır. Eski mukavva ciltlidir. 119 yapraktır. Baştan iki yaprağı düşmüş, sonradan kimin eline geçmişse diğer bir nüshadan yazıp eklemiştir. Bu yapraklardaki yazı, aşağı yukarı hicrî 1200 senelerine aittir. Kitabın ilk boş yaprağı eskidir ve üstünde مولانا واحدى قدس سره مناقب خواجه جهان yazılıdır. Sonra kimin eline geçmişse bu yazının yanı başına نتيجة جان yazısını da eklemiştir. Yazı, güzel bir taliktir. Başlık olmayan sayfalarda onbeşer satır var.

Menâkib - ı Hâce - i cihânın diğer bir nüshasına Süleymaniye kütüphanesinde Hâlet Ef. kitapları arasında rasladık. 242 numarada kayıtlı olan bu nüshanın yazanı ve yazılış yılı belli değil. Ancak yazı ve kâğıt bakımından bizimkinden çok yenidir. Arada ufak tefek nüsha farkları var.

Vâhidî, İstanbul'ludur. Latiff'e göre bir gözü kör olduğu için *Vâhedî* mahlasını almış olan bu sofi şairin Zeynî tarikâtından olduğunu ve Süleyman devri şâirlerinden olup *Saadet-nâme* ve *Şifâus-sudûr* adlı iki kitabı daha bulunduğunu *Osmanlı müellifleri* söylüyor (II. inci cildin II. inci kısmı, Sa. 475). Aynı zamanda Tâhir Beyden Vâhidî'nin, 948 de Bursada ölüp Yıldırım civarında yaptırdığı mescid avlusunda gömülen İzmit'li Kara Davud'un torunu olduğunu da öğreniyoruz. (Aynı cilt ve aynı sayfa, Kara Davud için yine aynı kitabın birinci cildinin 399 uncu sayfasına bakınız!).

Celvetî şeyhlerinden Karakaşzade Ömer Ef. (Ölümü: 1047. Bakınız! *Osmanlı müellifleri*, Cilt. 1, Sa. 147), نور الهدى من اهتدى başlangıcında bir düş gördüğünü ve bir pirin kendisine bir kitab verdiğini, sonra dostlarından bir *merd-i sâhib-ihtişâm* m, evine gelerek "Bu bendede bir kitab-ı müstetab vardır ki mazmun-ı mektubunda ol tavâif-i acibe ve latâif-i garibe beyan ve iyan olunmuştur. Lâkin bu diyâr-ı celil-ül mıkdârın ahalişi muktazasınca lisân-ı türkıde arabî ve fârisî edâlarla mülemma ve ibarât-ı enîka-i fâika ile murassa' olmamağın makbûl-i tab'-ı zurafây-ı cihân ve pesendide-i ebnây-i zaman olmayup nazar-ı irfandan dûr ve meclis-i ehl-i dil den mehcûr olup nesyen mensiyyâ olmuştur," dediğini, bu suretle rüyasının çıktığını ve bu kitabı arapça ve acemce ile karıştırarak نور الهدى yı yazdığını söylüyor. Fakat he kitabın aslından, ne de müellifinden hiç bahsetmiyerek âdeta kendisine mâlediyor (نوری الهدى من اهتدى Tasvir-i efkâr matbaası, Şevval, 1286. Sa. 6-7).

Karakaşzade, kitabını Murad III. zamanında yazmış ve Vezir Ali Paşaya sunmuştur. نور الهدى şöyle böyle, Vâhidî'nin kitabından bir asır sonra yazılmıştır. *Menâkıb-ı Hâce-i cihân* bulduktan sonra نور الهدى nm ehemmiyeti ancak kalenderî, Haydarî . . . . . gibi Bâtınî zümrelerin Kanûnî Süleyman zamanındaki imha hareketine rağmen Anadolu ve Rumeli'de hicrî XI. inci asra kadar geldiğini ve hatta ondan sonra da bulunduğunu göstermekten ibarettir (Bu imha hareketi için bakınız: Nişancı tarihi, Matbaa-i âmire, Muharrem 1279, Sa. 234-238).

Menâkıb-ı Hâce-i cihân da şu fasıllar vardır:

Ş Başlangıç:

Hamd ve salâvât,

مثنوی در نصیحت معنوی از روی حقیقت برای طالبان طریقت، در نعت سید المرسلین صلی الله علیه و سلم، در نعت چهار یار کبار رضوان الله علیهم اجمعین، در نعت پادشاه اسلام و پناه کافه انام، در بیان سبب تألیف این کتاب و تصنیف این خطاب و آوردن عذر و تقصیر خویش پیش اهل دانش دور اندیش، در بیان مناجات الی قاضی الحاجات .
§ در آغاز کتاب گوید :

مثنوی از روی معنوی در خلاصه سخن بطریق رمز کهن، ضیافت کردن خواجه جهان از بهر زادن نتیجه جان .

§ آمدن ابدالان روم بخانقاه خواجه جهان :

کلام موزون از زبان ابدالان روم بخواجه جهان ، جواب دادن خواجه جهان پیر ابدالان عریان .

§ آمدن طائفه قلندران بخانقاه خواجه جهان :

در خلاصه سخن از زبان قلندران، جواب دادن خواجه جهان بسخنان پیر قلندران همدان .

§ آمدن طائفه حیدریان بخانقاه خواجه جهان :

مثنوی در خلاصه سخن از زبان حیدریان، جواب دادن خواجه جهان بسخنان پیر حیدریان .

§ آمدن طائفه جامیان بخانقاه خواجه جهان :

مثنوی در خلاصه سخن از زبان جامیان، جواب دادن خواجه جهان بسخنان پیر جامیان .

§ آمدن طائفه بکتاشیان بخانقاه خواجه جهان :

مثنوی در خلاصه سخن از زبان بکتاشیان، جواب دادن خواجه جهان بسخنان پیر بکتاشیان .

§ آمدن طائفه شمس تبریزی بخانقاه خواجه جهان :

جواب دادن پیر شمسیان بخواجه جهان، جواب دادن خواجه جهان بسخنان پیر شمسیان .

§ آمدن طائفه مولویان بخانقاه خواجه جهان :

§ مثنوی در خلاصه سخن از زبان مولویان ، جواب دادن خواجه جهان بسخنان شیخ

مولویان، جواب دادن منلای روم بعلماء ظاهر .

§ آمدن طائفه ادھیان بخانقاه خواجه جهان :

مثنوی از زبان ادھیان، جواب دادن خواجه جهان بسخنان شیخ ادھیان .

§ آمدن طائفه عالمان بخانقاه خواجه جهان :

مثنوی در خلاصه سخن از زبان موالی، جواب دادن خواجه جهان بسخنان موالی .

§ آمدن طائفه صوفیان بخانقاه خواجه جهان و نتیجه جان :

مثنوی از زبان صوفیان، جواب دادن خواجه جهان بشیخ صوفیان، مثنوی در خلاصه مقال ان برای صوفیان بد فعاله، در بیان پیر ناقص ، در بیان پیر کامل، در بیان شرائط عشره، تمثیل در تأویل وحدت .

Bitim :

مثنوی در جزای تحقیقات این کتاب معنوی :

در بیان خواجه جهان و نتیجه جان و عاشقان صادق و کاذبان او .

§ در بیان هجرت خواجه جهان و نتیجه جان از خراسان بکعبه و وطن ساختن و زیارت کردن مدینه مراد چیست .
در بیان خانقاه و آمدن طائفة مختلفه بخانقاه .

Görülüyor ki نورالهدی bu kitabın ayınıdır. Karakaşzade, sözleri ve sırayı olduğu gibi korumuş, yalnız fasıllara ilâveler yaparak ve ilmini göstererek kitabı büyütmüş ve sonuna da Nakşbendi esaslarını, Atvar-ı seb'ayı, cezbe ve meczublari, ibadet derecelerini, tevhid mertebelerini, insân-ı kebîri, Hazarât-ı hamsi, vilâyet derecelerini eklemiş, Menâkıb'm dilini arapça, acemce ıstılahlarla, kendince, süslemiş, bu suretle kendi adına meydana bir kitab çıkartmıştır.

Menâkıb-ı Hâce-i cihân, mensurdur, fakat sayılan tâifelerin sözleri mesnevî tarzında manzumdur. Nesir arasında küçük beyit, kıt'a, mesnevi parçaları da vardır. Başlıklar, acemce ise de metin, نورالهدی nm dediği kadar sade değildir. نورالهدی kadar da karışık değildir. Öz türkçe kelimeler pek çoktur. Meselâ, Abdallar, anlatılırken "Rum Abdalları, katı hayran ve cism-i pür dâğları ve yâl-ü hâlleri uryan şedde ve çerağla dâire ve kudümlerin döğе döğе ve boynuzların çala çala, sine-zenân, nara-künân, başları kabak ve yalın ayak, Tanğrı çıplak, bir tennüreleri var ancak, bellerinde birer yünden örülmüş kuşak, birer omuzlarında Ebu Müslimî nacak ve birer omuzlarında birer Şücâi çomak, miyan-larmda ikişer eur'a-dân, birinde kav ve çakmak ve birinde gu-bardur muhakkak ve birer yanlarında birer abdalım sarı kaşık, şöyle ki bir kere şorba ile dolsa doyar iki ışık ve her kaşık sapında asılür birer aşık ve birer yanlarında birer keşkül kuşak-larından sarkık ve bedenleri pul pul yanık, âteşiler idüğüne anlar tanık ve kimisünün sinesinde resm-i hilâl ve kiminin şekl-i zül-fikar . . . . .", Haydarîler anlatılırken "Haydarîler gürûhu, birbirine benzetmişler vücûhu, yani yüzleri yölük ve bıyıkları çün sülük, sınıp çengelerinden aşup kulakla-rına ermiş ve bıyıklarının ön kılları kıvrılıp ağızlarına girmiş ve başlarında birer perçem, ol dahi pür-ham . . . . .", sözlerini okuyoruz. Bu zümreleri birer tablo yapar gibi çok mükemmel tasvir eden ve an'anelerini kendiağ ızlarından söyliy en *Menâkıb-ı Hâce-i cihân*, yalnız din ve tasavvuf tarihi bakımından değil, aynı zamanda içindeki öz türkçe sözler bakımından da çok değerli bir kitaptır.